

سرشناسه	: هاشمی، سید مهدی، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: ذکر مبارک : مصحف آموزشی تفسیر و مفاهیم قرآن کریم / تحقیق و پژوهش سید مهدی هاشمی ؛ ترجمه حسین انصاریان ؛ تهیه و تنظیم مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین .
مشخصات نشر	: قم: آیه نور، ۱۳۹۷ -
مشخصات ظاهری	: ج: ۱؛ جدول: ۲۴۸؛ ص: ۲۸۰×۲۱۰.
شابک	: ۵-۷-۹۵۶۹۵-۶۰۰-۹۷۸-۵ ج:
وضعیت فهرست نویسی	: فاپا
مندرجات	: ج: ۵. سوره‌های قصص تا جائیه
موضوع	: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴
موضوع	: قرآن. برگزیده‌ها -- ترجمه‌ها
شناسه افزوده	: انصاریان، حسین، مترجم
رده بندی کنگره	: BP۹۸/۲۳۵۸۳۱۳۹۴:
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۷۹:
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۴۹۸۸۸:

مرکز نشر آیه نور

ذکر مبارک (۵)

مصحف آموزشی تفسیر و مفاهیم قرآن کریم - جلد پنجم

(سوره‌های قصص، عنکبوت، روم، لقمان، سجده، احزاب، سبأ، فاطر، یس،

صافات، ص، زمر، غافر، فصلت، شوری، زخرف، دخان، جائیه)

ترجمه: استاد حسین انصاریان

تهیه و تنظیم: مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین

تحقیق و پژوهش: سید مهدی هاشمی

ارزیابی علمی: حسین صدیقی

طرح جلد و صفحه آرایی: سید قاسم سیدیان

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۷

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

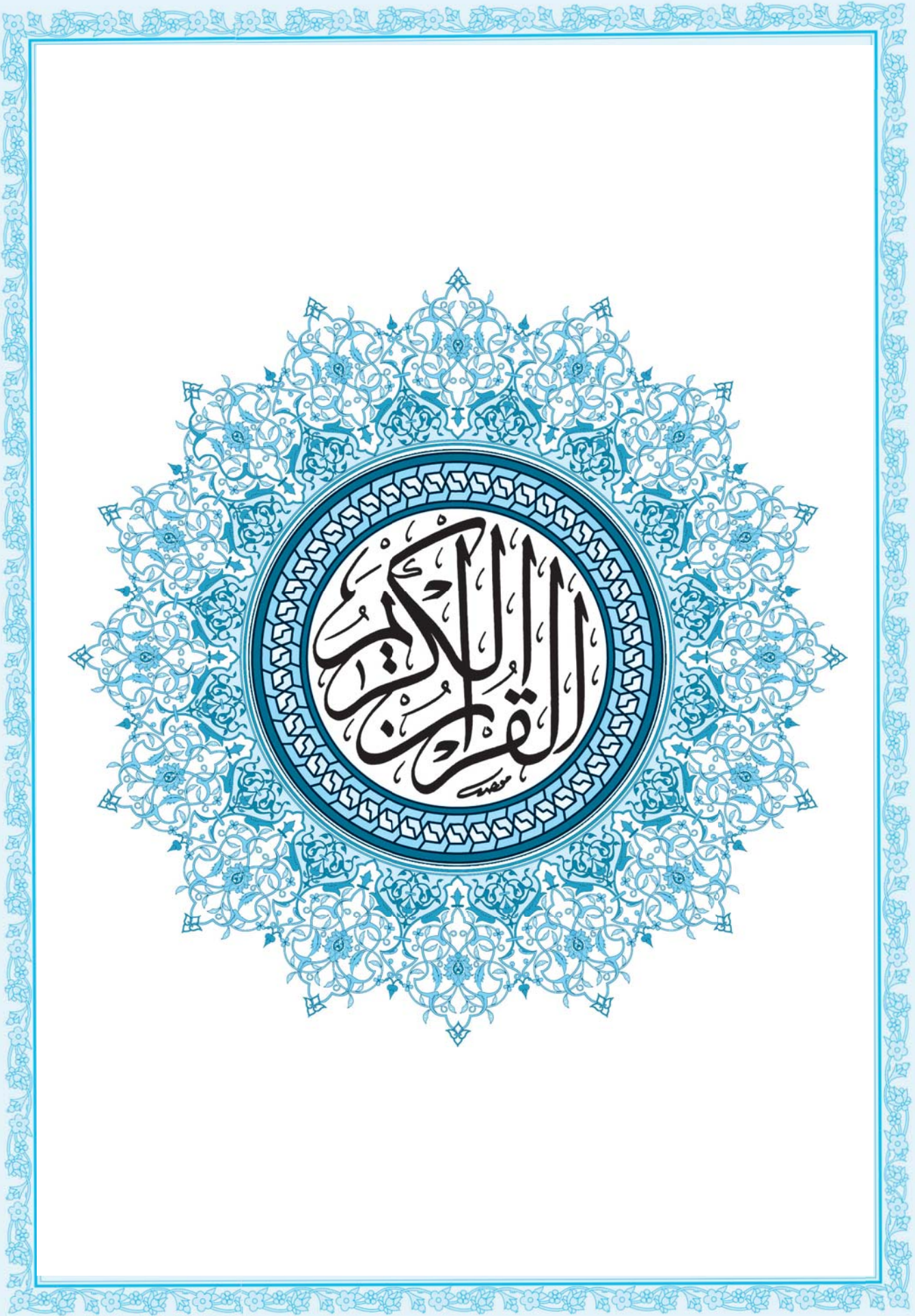
قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

ناشر: مرکز نشر آیه نور

قم، خیابان شهداء (صفائیه)، کوچه ۲۴، نبش فرعی سوم - ساختمان نورالثقلین

تلفن تماس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۴۷۴

پایگاه اینترنتی: www.shop.salamquran.ir - www.salamquran.ir

الدُّعَاءُ
عِنْدَ تِلْكَ الْقُرْآنِ

عَنِ الْإِمَامِ حَبِيبِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا كِتَابُكَ الْمُنزَّلُ مِنْ عِنْدِكَ عَلَى رَسُولِكَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ
وَكَلَامِكَ النَّاطِقُ عَلَى لِسَانِ بَنِيكَ جَعَلْتَهُ هَادِيًا مِنْكَ إِلَى خَلْقِكَ وَجِدًّا مُتَّصِلًا فِيمَا
بَيْنَكَ وَبَيْنَ عِبَادِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي نَشَرْتُ عَمْدَكَ وَكِتَابَكَ، اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ نَظْرِي فِيهِ
عِبَادَةً وَقِرَاءَةً فِيهِ فِكْرًا وَفِكْرِي فِيهِ عِتِبَارًا وَاجْعَلْنِي مِمَّنِ اتَّعَظَ بِبَيَانِ
مَوَاعِظِكَ فِيهِ وَاجْتَنَبَ مَعَاصِيكَ وَلَا تَطْبَعْ عِنْدَ قِرَاءَتِي عَلَى سَمْعِي وَلَا تَحْبَسْ عَلَيَّ
بَصْرِي غِشَاوَةً وَلَا تَحْبَلْ قِرَاءَتِي تِسْرَةً لَا تُدَبِّرُ فِيهَا بَلِ اجْعَلْنِي أَتَدَبِّرُ آيَاتِهِ
وَأَحْكَامَهُ آخِذًا بِشَرَائِعِ دِينِكَ وَلَا تَحْبَلْ نَظْرِي فِيهِ غَفْلَةً وَلَا تِسْرَةً تِي هَدْرًا
بِحج

إِنَّكَ أَنْتَ الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ.

باور همه‌ی ما این است که قرآن، مقدس‌ترین و ارزش‌مندترین گفتار است که حقایق نهفته در فطرت بشر را بیدار ساخته و خیر و برکت آن، پیوسته و لایزال، در تمام اعصار و قرون جاری است.

یکی از موانعی که بر سر راه انس مشتاقان معارف قرآنی با این کتاب عزیز وجود دارد، عدم درک معانی و محتوای عمیق قرآن کریم است. این مشکل، اسباب و عوامل مختلفی دارد که یکی از آن اسباب، نبود متن روان و خلاصه و در عین حال، متن و جامع برای ترجمه و تفسیر قرآن کریم می‌باشد. بسیاری از مردم، علاقه دارند تا مطالعه روزانه قرآن کریم را با ترجمه و تفسیر خلاصه و جامع و در عین حال، روان و قابل فهم، آمیخته سازند تا بهره بیشتری از اقیانوس بیکران معرفت الهی بردارند.

در پاسخ به این نیاز مهم و ضروری، طرح تدوین مصحف ویژه‌ی ترجمه، تدبیر و تفسیر قرآن کریم با عنوان «**ذکر مبارک**» توسط مؤسسه‌ی فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین پی‌ریزی شد. این کار با استفاده از تجارب اساتید ترجمه و تفسیر و پس از آزمون طرح‌های گوناگون در خصوص آموزش تفسیر و تدبیر قرآن، آغاز گردید که به فضل الهی، حاصل این تلاش‌ها در قالب ۶ جلد تقدیم عاشقان کلام وحی می‌گردد.

مخاطبان این اثر، عموم مشتاقان معارف قرآنی و به ویژه حافظان قرآن می‌باشند که آشنایی ابتدایی با زبان عربی دارند و به دنبال توسعه تعمیق آشنایی با زبان قرآن و آموختن ترجمه و مفاهیم آن هستند. تأکید می‌گردد که هدف مورد نظر از این کتاب، آن است که مخاطبان توانایی مطالعه یک دور ترجمه و تفسیر قرآن را در کنار تلاوت آن به دست آورند تا زمینه برای توسعه بیشتر معارف قرآنی در آینده نیز فراهم گردد.

مزایای این اثر

۱. ارائه‌ی مطلوب متن قرآن کریم

در این اثر تلاش شده است تا متن قرآن به گونه‌ای طراحی شود که حداکثر کارایی را برای عموم مشتاقان تلاوت قرآن فراهم نماید. به همین منظور، تصویری واضح و خوانا از قرآن با رسم الخط کم‌علامت مطابق با قرآن‌های رایج ۱۵ سطری در میان صفحه قرار داده شده است تا سبب سهولت تلاوت قرآن برای عموم گردد. هم‌چنین، صفحات فرد و زوج قرآن‌های رایج، در سمت خویش و توضیحات مربوط به آن در صفحه‌ی مقابل گنجانده شده است. این کار موجب شکل‌گیری بهتر و دقیق صفحات در ذهن حافظان قرآن می‌گردد.

۲. ترجمه‌ی گویا و روان آیات قرآن

به سبب سهولت درک مطلب و آشنایی اجمالی مخاطبان با فضای کلی آیات، بخش ترجمه‌ی آیات، به صورت مجزا و با قلمی خوانا آورده شده است. ترجمه‌ی برگزیده این اثر نیز، ترجمه حجت الاسلام والمسلمین «استاد حسین انصاریان (زید عزه)» می‌باشد که به جهت گویایی و روانی مطلب، با استقبال چشمگیر فراگیران مفاهیم قرآنی مواجه شده است.

۳. ترجمه و توضیح واژگان دشوار

افزون بر ترجمه‌ی کل آیات، واژگان دشوار هر صفحه نیز در بخش جداگانه ذکر گردیده است. سعی نگارندگان بر این بوده است که در بیان معانی واژه‌ها، معنای اصلی ریشه و رابطه‌ی آن با معنای خاص این واژه نیز بررسی شود و به همین جهت در برخی موارد، ابتدا معنای ریشه درون پرانتز آمده و پس از آن، معنای واژه‌ی مورد نظر ذکر شده است. مطالب این بخش، علاوه بر تفاسیر معتبر، از سه منبع «التحقیق فی کلمات القرآن الکریم»، «قاموس قرآن» و «مفردات الفاظ القرآن الکریم» استخراج شده است.

۴. توضیح مختصر و ذکر نکات برجسته‌ی آیات

بخش «نکات تفسیری» به بیان نمای کلی آیات، شأن نزول، ارتباط آیات، بیان روایات تفسیری و تبیین تنگناهای فهم آیات اختصاص یافته است؛ به گونه‌ای که با مطالعه‌ی این بخش، عمده‌ی نیاز مخاطبان در مراجعه به تفاسیر مفصل، برطرف می‌گردد. از آن جا که تلاش شده است در این بخش، نهایت اختصار و دقت در کوتاهی و رسایی مطلب لحاظ گردد، لذا مضمونه پیشنهاد می‌شود قرآن پژوهان گرامی، پس از بررسی واژگان دشوار و خواندن ترجمه آیه، به این بخش مراجعه و به دقت آن را مطالعه نمایند. مطالب این بخش عمدتاً از تفاسیر گران سنگی چون المیزان، نمونه، تسنیم (با توجه به این که مجلدات مرتبط با سوره‌های این جلد هنوز چاپ نشده است، از متن درس‌های حضرت آیت الله جوادی آملی که در سایت ایشان قرار داده شده است، بهره بردیم. پس مراد از «تسنیم» در این جلد از «ذکر مبارک» درس‌گفتارهای ایشان است، نه مجلدات چاپ شده «تسنیم».)، مجمع البیان، نورالثقلین، نور و کوثر گردآوری شده است که به جهت رعایت اختصار و سازگاری با سطح علمی مخاطبان، پس از تغییر، تصرف و جمع‌بندی ارائه شده است. اگر چه مطالب مندرج در این کتاب، مورد اتفاق مفسران بوده و از بیان اقوال شاذ خودداری شده

است؛ با این وجود، به جهت رعایت اصل استناددهی، تلاش شده تا نزدیک ترین منبع به مطلب تفسیری مذکور، در پایان هر مطلب ذکر شود. گفتنی است از آنجا که مطلب مذکور از مطالب ذیل آیه یا واژه‌ی مورد بحث برگزیده شده است، تنها به نام اختصاری منبع اشاره و از ذکر دقیق جلد و صفحه خودداری شده است. همچنین، به مناسبت روایات فراوانی در کتاب نقل شده است که در غالب موارد، آدرس دقیق آن‌ها ارائه شده است. برای اطلاع از مجموعه منابع لغوی، تفسیری و روایی به جدول انتهای کتاب مراجعه فرمایید.

۵. گزینش پیام‌های کلیدی و کاربردی

خلاصه‌ای از مهم‌ترین پیام‌های کاربردی و زندگی‌ساز و نیز نکات برجسته‌ی کلیدی - که امکان طرح آن در بخش توضیحات وجود نداشت - در این قسمت آورده شده است. به جهت رعایت اختصار، از ذکر منبع در این بخش خودداری کردیم. بخش عمده این پیام‌ها از «تفسیر نور» گزینش شده است. هم‌چنین در پاره‌ای از موارد، از اشعار حکیمانه و پرمحتوا - که نقش بسزایی در ماندگاری پیام اخلاقی و تربیتی آیات قرآن دارد - بهره جسته‌ایم. این اشعار لزوماً به محتوای آیه اشاره ندارد؛ بلکه ممکن است به یکی از موضوعات مطرح در آن اشاره کند.

۶. طرح سؤالات پژوهشی

یکی از ویژگی‌های هر کتاب آموزشی، طرح سؤال و فعالیت‌های پژوهشی برای آن دسته از مخاطبانی است که جویای مطالب بیشتر و عمیق‌تری می‌باشند. به همین منظور، در پایان هر صفحه، چند سؤال پژوهشی مطرح گردیده است تا هم به عطش مشتاقان جویای مطالب علمی پاسخ دهد و هم با ایجاد سؤال در ذهن مخاطبان، ایشان را به تحقیق، تدبّر و تعمیق اندوخته‌های قرآنی تشویق نماید.

سخنی با مربیان

رعایت نکات زیر در بهبود روش آموزش مربیان عزیز تأثیر بسزایی خواهد داشت:

۱. مطالب هر صفحه از قرآن برای یک جلسه آموزشی تنظیم شده است. بنابراین، از فراگیران بخواهید که پیش از ورود به کلاس، متن قرآن، را به دقت تلاوت نموده و واژگان آن صفحه را به خاطر بسپارند.

۲. بنای مؤلفان این کتاب آموزشی، بر آموزش مطالب اساسی و مهم است، بنابراین، اگر چه بالاتر بودن سطح اطلاعات اساتید نسبت به مطالب، پسندیده و لازم است، ولی جز در موارد ضروری از بیان مطالب پیچیده یا طرح مفضل اقوال مفسران خودداری فرمایید. البته ممکن است که برخی مطالب، نیازمند توضیح بیشتر توسط مربی باشد.

۳. در ابتدای کلاس، آیات هر صفحه با استفاده از شیوه‌های متنوع (استماع تلاوت، ترتیل خوانی استاد، هم‌خوانی، و...) تلاوت شود.

۴. سپس، پرسش از واژگان صورت گیرد. گاهی برای اطمینان از به خاطر سپاری فراگیران، لازم است یک واژه چندین بار، ولی با فاصله و از افراد مختلف پرسیده شود. در مرحله‌ی بعد، پرسش از ترکیب‌ها و درانتها، پرسش از ترجمه‌ی آیات انجام می‌گیرد.

۵. مطرح نمودن توضیحات آیات، حتماً نیازمند ایجاد انگیزش‌آفرینی و طرح سؤال است. مناسب است اساتید بزرگوار متناسب با توضیحاتی که در کتاب آمده است، سؤالاتی را مطرح نمایند و از قرآن آموزان بخواهند لحظاتی نسبت به آن تأمل نمایند، سپس در کنار شنیدن تراوش‌های فکری ایشان، مطالب کتاب را بازگو نموده و در موارد نیاز از روی متن خوانده و توضیح داده شود.

۶. بخش پیام‌ها از جذاب‌ترین بخش‌هاست. در صورتی که زمان کافی در اختیار باشد و سطح علمی شاگردان بالا باشد، می‌توانید به جای ارائه‌ی مستقیم پیام، سؤالاتی را مطرح نموده که خود قرآن‌آموزان پیام را به دست آورند.

۷. در بخش سؤالات پژوهشی، سؤالات متنوعی مطرح شده است که می‌توانید متناسب با سطح علمی قرآن‌آموزان و نیز منابعی که در اختیار دارند، یک یا چند سؤال را به عنوان تکلیف پژوهشی معین نمایید.

۸. پیشنهاد می‌شود که برای هر یک از فعالیت‌ها به خصوص پاسخ به سؤالات پژوهشی، امتیازهایی را در نظر بگیرید، تا بر دقت، نظم و همکاری قرآن‌آموزان بیافزایید و نیز بخشی از نمره‌ی پایانی را بر اساس همین امتیازات اعطا نمایید.

در پایان تلاش نویسندگان این مجموعه، حجج اسلام سید مهدی هاشمی و حسین صدیقی را ارج نهاده و توفیقات روز افزون ایشان را از خداوند متعال خواستاریم.

ان شاء الله حاصل این تلاش‌ها گامی مؤثر در راستای ترویج معارف غنی قرآن بوده و یاور ما در روز فقر و نیازمندی باشد. بی‌صبرانه مشتاق دریافت دیدگاه‌ها، انتقادات، و پیشنهادهای شما استادان و قرآن‌آموزان گرامی هستیم.

راه ارتباطی ما برای دریافت پیشنهادات و انتقادات: seddighihosein@gmail.com

و من الله التوفیق

مؤسسه‌ی فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین

شهر مقدّس قم - اردیبهشت ۱۳۹۷

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فِرْعَ وَ يَوْمَئِذٍ ءَامِنُونَ
 ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ
 إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ
 الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ
 الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي
 لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّٰ فَعَلْنَا إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ
 لِلَّهِ سِيرِكُمْ ءَايَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

آیاتها

سُورَةُ الْقَصَصِ

٨٨

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

طَسَمَ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ
 مِنْ نَبَاِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ
 فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيْعًا يُسْتَضْعَفُ
 طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِ نِسَاءَهُمْ اِنَّهٗ كَانَ
 مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٤﴾ وَزُيْدُ اَنْ نَمُنَّ عَلٰى الَّذِيْنَ اسْتَضَعِفُوْا
 فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اٰثِمَةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِيْنَ ﴿٥﴾

۹۰. فَكُبَّتْ (ف جواب شرط + كُبَّت): افکنده می شوند. («كَبَّ» افکندن چیزی به صورت بر زمین است؛ بنابراین این ذکر «وجوه» (صورت‌ها) در این آیه از باب تأکید است.)

۹۲. اهْتَدَى: هدایت پذیرفت. (ماده «هدی» در باب افتعال، معنای مطاوعه می دهد.)

۹۳. سَيْرِكُمْ (س حرف استقبال + يُرَى فعل مضارع باب افعال + كُمْ ضمیر مفعولی): به زودی به شما نشان می دهد.

۴. شِيْعًا (جمع شیعه): گروه‌هایی. (گروه را «شیعة» گفته‌اند؛ چون برخی از آن‌ها، از برخی دیگر پیروی می کنند.)

يُذَبِّحُ: سر می برید. (به کار رفتن ماده «ذبح» در باب تفعلیل دلالت بر کثرت می کند، همچنین، استفاده از فعل مضارع در این آیه، دلیل بر استمرار این جنایت است. [نمونه])

يَسْتَحْيِي (استحیاء: طلب حیات، زنده نگه داشتن): زنده می گذاشت.

أَنْ نَمُنَّ: که منت نهبیم، که نعمت‌های بارزش دهیم. («منت» در این آیه به معنای نعمت بزرگ و با ارزش است، نه منت زبانی و بازگو کردن نعمت به قصد تحقیر دیگران که مسلماً کار زشت و ناپسندی است. [المیزان، نورا همچنین، واژه «من»، در اصل به معنای قطع است؛ منت نهادن و به رخ کشیدن نعمت را «مِئْتَه» گویند؛ زیرا وظیفه نعمت شده را قطع می کند (دیگر بر او لازم نیست در مقابل نعمت تشکر کند یا چیز دیگری انجام دهد) همچنین، «مِئْتَه» به معنای نعمت است که شخص به واسطه آن از گرفتاری قطع و خارج می شود. [اقاموس])

آنان که کارهای خیر و نیک [به آخرت] بیاورند، پاداشی بهتر از آن دارند، و آن روز از هراسی بزرگ ایمن اند، (۸۹) و آنان که کارهای زشت بیاورند به رودر آتش افکنده می شوند؛ [و به آنان گویند:] آیا جز آنچه انجام دادید پاداشتان داده اند؟ (۹۰) من فقط فرمان یافته‌ام که پروردگار این شهر [یعنی مکه] را که آن را بسیار محترم شمرده و همه چیز در سیطره مالکیت و فرمانروایی اوست، بپرستم و فرمان یافته‌ام که از تسلیم شدگان [فرمان‌ها و احکام او] باشم، (۹۱) و اینکه قرآن را بخوانم؛ پس هر که راه یابد فقط به سود خود راه یافته است، و هر که گمراه شود [آثار شوم گمراهی فقط متوجه خود اوست] بنابراین [به مردم] بگو: من فقط از بیم دهندگانم، (۹۲) بگو: همه ستایش‌ها ویژه خداست؛ به زودی نشانه‌های خود را [که شکست شما و گرفتاری‌های سخت دنیایی و مرگ و عذاب آخرت است] به شما [مشرکان و کافران] نشان خواهد داد، پس آن‌ها را [به خوبی] خواهید شناخت. و پروردگارت از آنچه انجام می دهید بی خبر نیست. (۹۳)

به نام خدا که رحمتش بی اندازه است و مهربانی اش همیشگی *

طسم (۱) این آیات [باعظمت] کتاب روشنگر است. (۲) بخشی از سرگذشت [مهم] موسی و فرعون را برای [عبرت گرفتن] مردمی که ایمان می آورند به حق و راستی بر تو می خوانیم. (۳) همانا فرعون [در سرزمین مصر] از خود برتری جویی نشان داد و مردمش را گروه‌گروه ساخت، در حالی که گروهی از آنان را ناتوان و زبون گرفت، پسرانشان را سر می برید، و زنانشان را [برای بیگاری گرفتن] زنده می گذاشت؛ بی تردید او از مفسدان بود. (۴) ما می خواستیم به آنان که در آن سرزمین به ناتوانی و زبونی گرفته شده بودند، نعمت‌های بارز دهیم، و آنان را پیشوایان مردم و وارثان [اموال، ثروت‌ها و سرزمین‌های فرعونیان] گردانیم. (۵)

نکات تفسیری

آیات ۸۹ و ۹۰: در آیات گذشته سخن از اعمال بندگان و آگاهی خداوند نسبت به آن در میان بود. نتیجه آگاهی خداوند این است که جزای عمل هر کسی را در روز قیامت بدهد؛ چه اهل نیکی و حسنه و چه اهل بدی و سیئه. امام علی علیه السلام در تفسیر این آیه فرمود: «حسنة، شناخت ولایت و دوستی ما اهل بیت است و سیئه، انکار ولایت و دشمنی ما اهل بیت.» [انور العقلین با توجه به این که واژگان «حسنة» و «سیئه» مفهوم وسیعی دارند و همه اعمال نیک و بد را در بر می گیرند. بنابراین، این روایت و روایات مشابه از باب جری و تطبیق مصداق بر کلی است، نه این که تنها در خصوص ولایت و عداوت آن حضرت نازل شده باشد. اثرک: نمونه]

آیات ۹۱ تا ۹۳: اتمام حجت با کفار: در سه آیه آخرین سوره، روی سخن را به پیامبر گرمی اسلام صلی الله علیه و آله کرده و حقایقی را بازگو می کند: که به آن ها بگو من وظائف خودم را انجام می دهم، چه شما مشرکان لجوج ایمان بیابوید و چه نیابوید؛ ۱. من مأمورم پروردگار این شهر مقدس (شهر مکه) را عبادت کنم، پروردگاری که این شهر را حرم امن خود قرار داده است؛ پروردگاری که نه فقط این شهر، بلکه همه چیز از آن اوست. ۲. من مأمورم که از مسلمین باشم؛ یعنی تسلیم مطلق در برابر فرمان پروردگار. و برای رسیدن به این دو هدف، مأمورم قرآن را تلاوت کنم و در همه برنامه ها بر راهنمایی آن تکیه کنم. من فقط از بیم دهندگانم و عواقب شوم کفر شما دامن مرا نمی گیرد. سرانجام، در آخرین آیه به پیامبر دستور می دهد که خدا را در برابر این همه نعمت های بزرگ به ویژه نعمت هدایت، حمد و ستایش کند. نکته قابل توجه این که این سوره با ذکر اهمیت قرآن آغاز شده و با تأکید بر تلاوت قرآن پایان می یابد. [نمونه]

سیمای سوره قصص: این سوره مکی است و در شرائطی که مؤمنان در چنگال دشمنان نیرومند و ثروتمندی گرفتار بودند و جمعی از آینده اسلام بیمناک و نگران به نظر می رسیدند، نازل شد. از آنجا که این حالت، شباهت زیادی به وضع بنی اسرائیل در چنگال فرعونیان داشت، بخش زیادی از محتوای این سوره را داستان موسی علیه السلام و بنی اسرائیل و فرعونیان تشکیل می دهد. به ویژه از زمانی سخن می گوید که موسی علیه السلام طفل شیرخواری در چنگال فرعونیان بود، اما آن قدرت شکست ناپذیر عالم، این طفل ضعیف را در دامن دشمنان نیرومندش بزرگ کرد، و سرانجام آن قدر قدرت و قوت به او بخشید که دستگاه فرعونیان را در هم پیچید. پس، مسلمانان به لطف پروردگار و قدرت بی انتهای او دلگرم باشند، و از فزونی جمعیت و قدرت دشمن، هراسی به خود راه ندهند.

بخش دیگری از این سوره به داستان قارون، آن مرد ثروتمند مستکبر می پردازد که سرنوشتی همچون سرنوشت فرعون پیدا کرد؛ تا روشن شود ثروتمندان و قدرتمندان مشرک توانایی آن را ندارند در برابر اراده الله که به پیروزی مستضعفان تعلق گرفته کمترین مقاومتی نشان دهند. [نمونه، میزان]

فضیلت تلاوت: در حدیثی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می خوانیم: «کسی که سوره قصص را بخواند، به تعداد هر یک از کسانی که موسی را تصدیق یا تکذیب کردند ده حسنه به او داده خواهد شد، و فرشته ای در آسمان ها و زمین نیست، مگر این که روز قیامت گواهی بر صدق او می دهد.» [مجمع]

آیات ۱ و ۲: چنان که بارها گفتیم حروف مقطعه قرآن تفسیرهای گوناگونی دارد. بلافاصله بعد از این حروف مقطعه سخن از عظمت قرآن به میان آورده، می گوید: «این آیات با عظمت، آیات کتاب مبین است» کتابی که هم خود روشن است و هم روشن گرا را سعادت انسان هاست. [نمونه]

آیه ۳: خداوند می فرماید: ما بخشی از داستان موسی و فرعون را به درستی و خالی از هر گونه خرافات و مطالب غیر واقعی، بر تو می خوانیم و این به خاطر مؤمنان است؛ تا با آگاهی از آن قوت قلب بگیرند و از عده و عده دشمنان نهراسند و بدانند که پیروزی نهایی از آن مؤمنان است. این داستان از این آیه تا آیه ۴۲ به طور پیوسته نقل می شود. در آیات ابتدایی از جنایات فرعون سخن می گوید و سرانجام در آیات پایانی از هلاکت و بدبختی آن ها یاد می کند.

آیه ۴: این آیه، فرعون و جنایاتش را در قالب چند عنوان توصیف می کند: ۱. استکبار و برتری جویی در زمین (مصر) جایی که ادعای خدایی نمود. ۲. دسته دسته کردن مردم، تا یک دل و یک جهت نشوند و در مقابل او نایستند. فرعون مردم مصر را به دو گروه مشخص تقسیم کرد: «قبطیان» که بومیان آن سرزمین بودند و «سبیطیان» یعنی مهاجران بنی اسرائیل که از نسل فرزندان یعقوب علیه السلام بودند و از زمان فرمان رویی یوسف علیه السلام در مصر ساکن شده بودند. با این که چهارصد سال از آن زمان گذشته بود، فرعون و قبطیان آن ها را شهروند درجه دو می دانستند. ۳. استضعاف بنی اسرائیل؛ آن چنان که برای جلوگیری از ازدیاد نسل بنی اسرائیل، پسران آن ها را سر می برید و زنان آن ها را برای به خدمت گرفتن، زنده نگه می داشت. ۴. خلاصه با وجود این همه جنایات، از مفسدان بود.

آیه ۵: پیروزی نهایی مستضعفان: پس از بیان وضعیت مهنت بار بنی اسرائیل در آیه پیشین، این آیه به یکی از سنت های خداوند، یعنی پیروزی نهایی مستضعفان بر ستمگران اشاره دارد که بشارتی است برای همه انسان های آزاده و عدالت طلب. یکی از نمونه های این پیروزی حکومت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و یارانش بعد از ظهور اسلام بود، و نمونه گسترده تر آن، حکومت عدل جهانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه است. از این رو، اهل بیت علیهم السلام این آیه را اشاره به این ظهور بزرگ دانسته اند. امام علی علیه السلام فرمود: «دنیا پس از چموشی و سرکشی، همچون شتری که از دادن شیر به دوشنده اش خودداری می کند و برای بچه اش نگه می دارد، به ما روی می آورد...» سپس آیه «وَتُرِيدُ أَنْ تُنْفِرَ...» را تلاوت فرمود. [انجیح البلاغ، ج ۲۰۹]

پیامها

۸۹. مهم تر از انجام کار نیک در دنیا، سالم رساندن آن به صحنه قیامت است. «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ»

۹۰. کيفرهای الهی، بازتاب، بلکه تجسم عمل کرد خود ماست. کسانی که بعد از شنیدن حق، روی خود را از آن بر می گردانند، در آن روز با صورت به دوزخ می افتند. «هَلْ تُحْزِنُونَ...»

۹۲. محور تبلیغ باید قرآن باشد. «أَنْ تُلُوا الْقُرْآنَ فَنَسِ اهْتَدَى...»

۹۳. نظارت دائمی خداوند، از شئون ربوبیت اوست. «وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ»

۴. تفرقه، مقدمه ذلت پذیری است. ابتدا مردم گروه گروه و متفرق می شوند سپس به استضعاف کشیده می شوند. «شَيْعًا يَسْتَضْعِفُ»

سوالات پژوهشی

۱. کدام قرائن ثابت می کند که کشتن فرزندان ذکور بنی اسرائیل توسط فرعونیان یک برنامه درازمدت و در جهت نابودی نسل بنی اسرائیل بوده است؟ (نمونه)

۲. روایات پیرامون ظهور امام زمان را که ذیل آیه پنجم سوره قصص وارد شده است، بررسی کرده و گزارش کنید. (نمونه)

۳. قرآن در خصوص چه نعمت هایی تعبیر به منت کرده است؟ (نور)

نکات تفسیری

آیه ۶: در ادامه شمارش ممت‌هایی که بر بنی اسرائیل نهاده شده، می‌فرماید: «برایشان در زمین قدرت و امکانات دادیم تا در آن حکومت کنند و به فرعون و هامان و لشکریانشان، همان سرنوشتی را که از آن بیمناک بودند، نشان دهیم.

آیات ۷ تا ۹: تولد معجزه‌آسای موسی (ع): از این آیه خداوند به ماجرای تولد حضرت موسی (ع) می‌پردازد. فرعون پادشاه ستمگر آن زمان، از طریق خواب یا پیش‌بینی کاهنان، متوجه شده بود که به زودی نوزادی از بنی اسرائیل به دنیا آمده و بساط حکومتش را بر خواهد چید. او این قضیه را بهانه قرار داد تا به تضعیف بیشتر بنی اسرائیل بپردازد. از این رو، به دستور وی، همه فرزندان تازه متولد شده را گرفته و می‌کشند. در این شرایط حساس، مادر موسی (ع) حامله شد؛ البته آثار بارداری در او ظاهر نبود و به همین دلیل، دژخیمان فرعون متوجه تولد موسی (ع) نشدند. مادر موسی (ع) نمی‌دانست چه طور جان فرزند خود را حفظ کند. اینجا بود که الهام الهی قلب او را روشن ساخت. خداوند به وی وحی کرد تا زمانی که از جانب فرعون احتمال خطری نمی‌دهی، به فرزندت شیر بده؛ و هر گاه ترسیدی، او را به دریا بینداز و دیگر از کشته شدن او مترس و از جدایی او غمگین مشو؛ زیرا ما دوباره او را به تو برمی‌گردانیم و او را از پیامبران قرار می‌دهیم.

انواع وحی در قرآن: واژه وحی در قرآن به چهار معنا از سوی خداوند آمده است: ۱- اشاره پنهانی: این همان معنای لغوی «وحی» است؛ چنانکه درباره حضرت زکریا (ع) در قرآن می‌خوانیم: «فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا؛ او از محراب عبادتش به سوی مردم بیرون آمد؛ و با اشاره به آن‌ها گفت: صبح و شام خدا را تسبیح گوید.» (مریم، ۱۱) ۲- هدایت‌گریزی؛ یعنی رهنمودهای طبیعی که در نهاد تمام موجودات به ودیعت نهاده شده است؛ مثل این آیه که درباره زنبور عسل آمده است: «وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا...؛ و پروردگار تو به زنبور عسل، الهام‌گریزی نمود که از کوه‌ها خانه‌هایی برگزین...» (نحل، ۶۸) ۳- الهام (سروش غیبی): گاه انسان پیامی را دریافت می‌دارد که درخششی در دل او پدید آورده و راه را بر او روشن می‌سازد. این الهام غیبی از سوی خداوند است؛ مثل آیه ۷ همین سوره: «وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ...» ۴- وحی رسالی: همان وحی اصطلاحی است که شاخصه نبوت است و خداوند مطلبی را عیناً به فرستاده خود نازل می‌کند.

البته نوعی وحی توسط شیطان اتفاق می‌افتد که به آن وسوسه می‌گوییم: «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا»

آیه ۸: سرنوشت کودک به آب انداخته آن شد که سراز کاخ فرعون درآورد و مأموران او را از آب گرفتند. آنان نمی‌دانستند که روزی همین کودک مایه دشمنی و نگرانی آنان شده و بساط ظلم و کفرشان را بر خواهد چید.

آیه ۹: فرعون دریافت که این نوزاد از آب گرفته شده، برای یکی از زنان بنی اسرائیلی می‌باشد. به همین دلیل، تصمیم گرفت او را نیز چون سایر نوزادان بکشد، ولی همسر او آسیه که زنی مؤمن و پرهیزکار بود- با مشاهده نوزاد، علاقه عجیبی به وی پیدا کرد و به فرعون اصرار کرد که این نوزاد را به فرزندش بپذیرند تا مایه روشنی دیدگان آنان و ارضاء حس مادری وی گردد. فرعون این پیشنهاد را با اکراه پذیرفت. آنان نام نوزاد را «موسی» یعنی از آب گرفته شده» گذاشتند.

آیه ۱۰: نگرانی مادر: در این قسمت، داستان از زاویه دیگر؛ یعنی وضعیت مادر موسی (ع) روایت می‌شود. این مادر بعد از به دریا انداختن طفل دلبندهش دچار تشویش و نگرانی زیاد شد؛ به‌گونه‌ای که گویا قلبش از جا کنده می‌شد. خداوند می‌فرماید: «اگر ما به او قوت قلب عطا نکرده بودیم، نزدیک بود اسرار درون دل خود را برون افکنده و همه ماجرا را لو بدهد.»

آیه ۱۱: موسی (ع) سراز کاخ فرعون درآورد: مادر موسی (ع) که نمی‌توانست نسبت به سرنوشت فرزندش بی‌تفاوت باشد، به دخترش (خواهر موسی) سفارش کرد که موسی (ع) را تعقیب کند. خواهر موسی این کار را انجام داد و از فاصله دور، مشاهده کرد که صندوقی که موسی (ع) در آن بود، وارد قصر فرعون شده و مأموران، موسی (ع) را زنده گرفتند.

آیه ۱۲: بازگشت کودک به دامان مادر: خواهر موسی (ع) پس از مدتی متوجه شد که فرعون قصد دارد این نوزاد را به فرزندش برگزیند و برای این کار به دنبال دایه مناسب می‌گردد. از قضا، خداوند مقدر کرده بود تا طفل شیرخوار، بیستان هیچ دایه‌ای را نگیرد. به همین خاطر، خواهر موسی (ع) به مأموران خبر داد که زنی از بنی اسرائیل به تازگی نوزاد خود را از دست داده و بی‌تابی می‌کند. او حاضر است در کمال خیرخواهی و محبت، شیر دادن نوزاد کاخ را بر عهده گیرد.

آیه ۱۳: این چنین بود که خداوند موسی (ع) را دوباره به مادرش برگرداند تا چشمش روشن شود و غم و اندوهی در دل او باقی نماند، و بداند وعده الهی حق است؛ هر چند بیشتر مردم این وعده‌ها را واهی می‌پندارند.

پیام‌ها

۷. در دستوره‌های الهی اسراری نهفته است که شاید در نظر ابتدایی، معقول نیاید.

«فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ»

۸. خواست انسان در مقابل اراده الهی بی اثر است. «لَيَكُونَنَّ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَرِيًّا»

۹. در برخورد با منکرات، ابتدا از راه عاطفه وارد شویم و سپس به امر و نهی بپردازیم.

«فَرَّتْ عَيْنٌ لِي وَ لَكَ لَا تَقْتُلُوهُ»

- فرعون از فرزند پسر محروم بود. لذا با پذیرش نوزاد از آب آورده، به حقارت و عجز خود بیشتر پی برد. «تَتَّخِذُهُ وِلْدًا»

۱۰. افزایش اسرار از نشانه‌های سستی و ضعف ایمان است. «الْتَّبِيدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَظُنَّا عَلَىٰ قَلْبِهَا»

- آرامش دل‌ها به دست خداست. «رَظُنَّا عَلَىٰ قَلْبِهَا»

- آنچه در نظر الهی مهم است، ایمان است و زن و مرد تفاوتی ندارند. «لَيَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» در صورتی که باید می‌فرمود: «مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ»

- مؤمن، مأموریت خود را به دور از توجه دشمن به انجام می‌رساند. «وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ»

۱۱. اگر خداوند نخواهد، تشکیلات عریض و طویلی همچون دستگاه فرعون نیز از تأمین غذای یک کودک عاجز می‌ماند. «حَرَمْنَا»

- توکل به خدا به معنای بی‌تفاوتی در مسائل نیست. با این‌که مادر موسی زن باایمانی بود، ولی باز هم دخترش را برای تعقیب ماجرا فرستاد. «وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ»

- پیشنهادات خود را در رابطه با چیزی که حساسیت برانگیز است، به طور عادی مطرح کنیم. «هَلْ أَدُلُّكُمْ»

- نیازمندی‌های نوزاد، منحصر در غذا نیست، بلکه او به خانواده و کانون محبت نیز احتیاج دارد؛ لذا خواهر موسی سخن از سرپرستی همه‌جانبه کرد، نه تنها تغذیه. «يَكْفُلُونَهُ»

۱۲. نوزاد، نور چشم مادر است. «كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا»

- اگر خداوند بخواهد، یک فرد، مایه امید و نور چشم دو گروه مخالف (خاندان فرعون و خاندان موسی) می‌شود. «فَرَّتْ عَيْنٌ لِي وَ لَكَ - تَقَرَّ عَيْنُهَا»

- ایمان به خداوند دارای مراحل و درجاتی است. مادر موسی بانویی مؤمنه بود، «رَظُنَّا عَلَىٰ قَلْبِهَا لَيَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ» اما یک مؤمن نیز باید به مرحله یقین و علم عمیق برسد. «لَيَتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ»

- فلسفه و دلیل بعضی حوادث، درک حقایق و وعده‌های الهی است. «لَيَتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ»

- اکثر مردم ظاهرین هستند و درکی از اسرار حکیمانه و نقشه‌های مدبرانه خداوند ندارند. «أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ»

سوالات پژوهشی

۱. برای عبارت «وَ أَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِعًا» تفاسیر دیگری نیز ذکر شده است.

آن‌ها را نقد و بررسی کنید. (المیزان)

۲. فرق بین «خاطیء» و «مُخْطِئ» چیست؟ (المیزان، نمونه)

۳. درباره جزئیات داستان دوران نوزادی موسی (ع) به تفاسیر مراجعه کنید. (نمونه، نورالتقلین)